

ЧОЛГУАНСАМБЛЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ВА МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

Дилнозахон Обиджановна Абдурахмонова

Фарғона давлат университети “Муסיқа ва санъат” йўналиши магистранти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7256697>

Аннотация. Ушбу мақолада муסיқа санъатида ансамбл жамоаларини ташкил этиши ва уларнинг фаолиятини амалга ошириши услублари ҳақида фикр юритилган. Шунингдек, чолғу созларини гуруҳларга бўлиши ва уйғунликда ижро этиши жараёнидаги имкониятларидан фойдаланиши йўллари кенг ёритилган.

Калит сўзлар: Чолғу ансамбли, мизроб, гижжак, бўломон, дутор, доира, най, сурнай.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ АНСАМБЛЕЙ

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы организации ансамблевых коллективов и их деятельность в музыкальном искусстве. Также широко освещены способы использования инструментов в группах и в процессе игры в гармонии.

Ключевые слова: Инструментальный ансамбль, мизроб, гижжак, боломон, дутор, круг, флейта, труба.

SCIENTIFIC-THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF ORGANIZING INSTRUMENT ENSEMBLES

Abstract. This article discusses the methods of organizing ensemble teams and their activities in the art of music. Also, ways of using instruments in groups and in the process of playing in harmony are widely covered.

Keywords: Instrumental ensemble, mizrob, gijjak, bolomon, dutor, circle, flute, trumpet.

КИРИШ

Донишманд халқимиз азалдан куй ва ашула бирлигини ўз ижтимоий ва маданий ҳаётларининг муҳим бўлаги деб билган. Оилада фарзандни кўшиқ айтишга, соз чалишга ўргатиш ота-оналарнинг орзуси саналган, шу ният билан хонадонда бирон чолғу соз сақланиши одат қилинган. Куй ва оҳангни бола қалбига тез йўл топа олиши, руҳига ижобий таъсир кўрсатиши, хулқ-одоби ва яхши фазилатларни шаклланиб боришида катта таъсир кучига эга бўлиши чуқур англаб етилган. Халқ чолғуларининг тарихи узок ўтмишга бориб тақалади. Маълумотларга қараганда дастлабки муסיқа чолғулари эрамиздан аввалги XIII минг йилликда дунёга келган деб тахмин қилинади. Тарихий маълумотларга қараганда муסיқачиликда энг дастлаб урма зарбли чолғулар, кейинчалик шовқинли чолғулар (ижрочилар қарсақ билан ритмни такрорлайдилар ва шовқинли чолғулар таъсирини кучайтирадилар), вақтлар ўтиб эса аста-секин халқ усталари томонидан найсимон хунггақлар, шиқилдоқлар, сурнай ва най (қамиш ва бамбук пояларидан) каби созлар юзага кела бошлаган. Аста-секин торли-мизробли ва торли камончали муסיқа чолғулари пайдо бўлган. Тарихнинг далолат беришича Ўрта аср Шарқ маданияти кучогида шакланган чолғу созлари (най, сурнай, танбур, дутор, рубоб, гижжак, қобузлар) ўтган кўп асрлар давомида ўзларининг товуш туслари ва хусусиятларини йўқотмай бизгача етиб келган. Ўзбек халқ чолғулари ижрочилигининг шаклланиши ва ривож топиши XIX асрнинг ўрталарига тўғри келади. Шу даврдан бошлаб

кўпчиликка танила бошлаган дуторчилар, танбурчилар, доирачилар, найчилар ва сурнайчилар, рубобчи ва ғижжакчилар ижод эта бошлаганлиги, халқ ҳаётини турли жабҳаларини тараннум этувчи янги куй ва кўшиқлар пайдо бўлганлиги маълум. Бу йилларда Қўқон шаҳри, машҳур чолғучилар тўпланган марказга айланган бўлиб, унда ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик санъатини эгаллаш бўйича ўзига хос мактаб яратилган. Мақомлар ижросида хонандалар билан бир қаторда таркиби турлича бўлган ўзбек халқ чолғу ансамбллари ҳам иштирок этган. Фарғона чолғучилари ҳам ижрочилик маҳоратини фаол ўзлаштира бошлаганлар. Чолғучилар ансамблига Бухорода танбур ва доира, Хоразмда эса дутор, ғижжак, бўламон, доира ёки танбур гармон, рубоб, доира ҳам кирган. Фарғона ва Тошкент вилоятларида чолғучилар ансамбллари 8-10 кишидан иборат бўлган. Ансамбллар най, кўшна, чанг, рубоб, дутор, танбур, доира ва ғижжак каби чолғулардан ташкил топган.

“Ансамбл” французча “энsemble” – биргаликда яъни, биргаликда ижро этиш деган маънони билдиради. Тарихнинг далолат беришича XIX асрнинг охирига келиб ансамбллар бирмунча ривожланди, уларнинг асосий турлари шаклланди, ансамбллар таркибига янги чолғулар киритилган, чолғулар товушларини янада ёқимли қилиш, диапазонларини кенгайтириш ва ижро имкониятларини такомиллаштириш бўйича катта ишлар амалга оширилган.

Чолғу асбоблари – мусиқий тон ёки ўзига хос жарангдортовушлар ҳамда маълум ритмик тузилмаларни ҳосил этишга мўлжалланган чолғу асбоблар; мусиқани яққанавоз ёки жамоа (турли ансамбль, оркестр вабошқа турли гуруҳлар) тарзда ижро этишда ишлатилади. Ҳар бир Мусиқа чолғу асбобларининг садоси ўзига хос тембр, маълумдипазотм товушқатор ва ифодавий имкониятларга эга. Мусиқа чолғуасбоблари садосининг сифати, кўпинча, муайян чолғу асбобининг шакли, умумий тузилиши, қурилмаси ва уни тайёрлашда ишлатилган материалга боғлиқ. Мусиқа чолғу асбоблари қадимдан қамиш, бамбук, ёғоч, тош, суяк, металл, тери, ипак, кокос ёнғоғи, қовоқ ва шу кабилардан тайёрланган.

Садоланиш хусусиятини қўшимча воситалар, ижрочилик услублари, масалан, торли созларни тирнаб-чертиб чалиш, флажолет ва шу каби турли услублардан фойдаланиш мумкин. Баъзи мусиқа безаклари ёрдамида ўзгартириш мумкин. Пайдо бўлиши инсоният тарихининг илк даврларига тўғри келади; мукаммалланиши эса мусиқа санъати ва ижрочиликнинг ривожланиши ҳамда Мусиқа чолғу асбобларининг ривожланиши техника тараққиёти билан ҳам боғлиқ.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Мусиқа чолғу асбоблари товуш манбаларига қараб гуруҳларга, ижрочилик услуби (ёки ишлатилган механизми)га қараб гуруҳчаларга, ўзига хос қўшимча белгиларига қараб хилларга бўлинади.

Мусиқа чолғу асбоблари, асосан, торли (хордофонлар), пуфлабчалина диган (аэрофонлар), тери қопламали (мембранофонлар), тилчали (гемидиофонлар), пластинкали, ва электрон мусиқа чолғулари гуруҳларига бўлинади.

“Торли чолғу асбобларнинг гуруҳчалари: камонли созлар (скрипка, альт, виолончель, контрабас, виола, ўзбек со-зларидан ғижжак, кўбиз, сато вабошқалар);

Чертиб чалинадиган созлар (арфа, гусли, цитра, гитара, домра, балалайка, дутор, танбур, рубоб, сетор, дўмбира ва бошқа;

Уриб чалинадиган торли созлар (чанг, цимбали ва бошқалар;

Клавишли уриб чалинадиган созлар (клавикорд, фортепиано, рояль);

Клавишли чертиб чалинадиган созлар (клавесин ва унинг турлари).

Пуфлаб чалинадиган чолғу асбобларнинг гуруҳчалари: тилчали созлар (сурнай, кўшнай, бўламон, шохнай, кларнет, гобой ва б.), тилчасиз созлар (найлар, флейталар), мундштукли созлар (труба, валторна, туба, карнай ва б.), пневматик клавишли созлар (орган ва унинг турлари)".

Тилчали чолғу асбобларнинг бўлинмалари: пневматик клавишли созлар (фисгармония, баян, аккордеон ва б.), чертиб чалинадиган созлар (чангкўбиз ва унинг турлари), уриб чалинадиган созлар (флексафонлар). Тери қопламали уриб чалинадиган чолғу асбобларнинг гуруҳчалари: созланадиган (литавралар), созланмайдиган (ноғора, дойра, барабан, тамбурин ва б.) чолғу асбоблар. Пластинкали чолғу асбобларнинг гуруҳчалари: уриб чалинадиган резонаторсиз созлар (ксилофонлар ва б.), уриб чалинадиган резонаторли созлар (овоз берадиган пластинкалари остида маълум ҳажмдаги резонаторлар — трубкалар, бўш идишлар ўрнатилган металлофон, маримба, вибрафон ва б.), клавишли уриб чалинадиган созлар (челеста). Идиофонларнинг гуруҳчалари: созланадиган (оркестр колоколи, кўнғироқчалар, гонг ва б.), созланмайдиган (тарелкалар, тамтам, маракас, қайроқ, қошиқ, сафоил, ликоп, патнис, мис лаган, занг ва б.) чолғу асбоблар.

Муסיқа чолғу асбоблари баъзида халқ ва профессионал (оркестр) турларга ҳам бўлинади. Оркестр чолғулари композитор томонидан яратилган, температурали товушқаторга асосланган кўп овозли муסיқа асарлари ижросига мослаштирилган. Халқ чолғулари эса маълум миллат (элат) монодик муסיқа ижроси учун қўлланилади ва муסיкий товуш қуроли бўлиш билан бирга, моддий маданият маҳсули ҳамдир. Мукамал шаклида халқ бадий тафаккури, нафосат тасав-вурлари, рамзий маънолар акс этган. Чолғулар халқ ҳаётида соф эстетик вазифа бажаришдан ташқари шаман, бахшилар, афсунгарлар руҳиятга таъсир ўтказишда, ҳарбийлар, чўпонлар, дехқонлар томонидан бошқарувчи, кўрkitувчи, чорловчи товуш қуроли сифатида фойдаланиб келинган.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

XIX асрнинг охири, XX асрнинг бошларида халқ муסיқачилари орасида устоз-шогирдлик анъаналарининг ривож топиши, иқтидорли ёшларга ғамхўрлик қилиш, уларга муסיқа илмини ўргатиш натижасида Ўзбекистонда кўплаб моҳир созандалар етишиб чиққанлиги маълум. Жумладан, Бухоро ва Самарқандда Ота Ғиёс Ғаниев, Ота Жалол Носиров, Лев Бобохонов, Ҳожи Абдурахмон Умаров каби танбурчилар, Қори Каромат, Ҳожи Абдулазиз Абдурашулов каби дуторчилар, Фарғона ва Тошкентда доирачи Уста Олим Комилов, ноғорачи Юсуф қизик Шакаржонов, кўшнайчилар Аҳмаджон Умрзоқов, Хайрулла Убайдуллаев, танбурчи Қўзижон Мадрахимов, дуторчи Абдусоат Ваҳобов, найчи Абдуқодир Исмоилов, Хоразмда эса, танбурчилар Матпано ота Худойберганов, Матёқуб Ҳарратов, Қурбон Назар Абдуллаев (Бола-Бахши), Мадрахим Ёқубов (Шерози)лар шинавандалар орасида машҳур бўлганлар¹. Ўзбекистонда биринчи бор

¹Ш.Умаров. Муסיқа чолғуларини ўрганиш. Тошкент 2018. 7-бет.

давлат тасарруфидаги ансамблнинг ташкил этилиши Муҳиддин Қори Ёқубов номи билан боғлиқ. Унинг ташкилотчилиги ва бевосита раҳбарлигида 1926 йил ўзбек мусиқа маданияти тарихида илк бор 21 ижрочидан иборат давлат ва сайёр концерт-этнографик труппаси ташкил этилди². Мазкур ансамблга Фарғона водийсининг ўша даврда машҳур бўлган уста чолғучилари, хонандалари, раққос ва раққосалари ишга таклиф этилган. Чолғучилар таркиби ансамблнинг энг нуфузли қисми бўлиб, ижодий жамоанинг ўзагини ташкил қилар эди. Ансамбл Юсуфжон қизик Шакаржонов (ногора, раҳбар), Уста Олим Комилов (дойра), Тўхтасин Жалилов (ғижжак), Аҳмаджон Умрзоков (кўшна), Абдуқодир Исмоилов (най), Ота Хўжа Сайдазимов (датор), Хайит-охун (танбур), Муҳитдин Ҳожи (танбур), Мамат бобо (доира), Худойберди (сурнай), Мадаминжон Исҳоқов (бўламон) каби машҳур созандалардан ташкил топган эди. Бундай мусиқий-этнографик ансамблнинг ташкил бўлиши, унинг муваффақиятли концертлари ва кенг жамоатчилик орасида, оддий халқ ичида ҳурмат қозониши Ўзбекистонда миллий мусиқа санъатини чинакам ривожига катта туртки бўлди. “Таниқли созанда ва хонанда Юнус Ражабий 1927 йили Ўзбекистон радио қўмитаси қошида 12 чолғучидан иборат халқ чолғулари миллий ансамбли ташкил этади”³. Бу ансамблга Тошкентдаги ўша даврнинг машҳур мусиқачилари-кўшнаичи Хайрулла Убайдуллаев, даторчилар Абдусоат Ваҳобов, Ориф Қосимов, танбурчилар Рихси Ражабов, Максудхўжа Юсупов, ғижжакчилар Имомжон Икромов, Наби Ҳасанов, Махмуд Юнусов, найчилар Дадали Соатқулов, Саид Калонов, чангчилар Нигматжон Дўстмуҳаммедов, Фаҳриддин Содиков, Маматжон Расулов, доирачи Дадахўжа Соттиевлар жалб этилган эдилар. Ансамбл репертуарида ўзбек халқ куйлари билан бир қаторда замонавий бастакорларнинг, жумладан Ю.Ражабийнинг «Чоргоҳ», «Кўчабоғи», «Баёт», «Бирлашингиз», «Илгор», «Мирзадавлат» каби асарлари бор эди. Кейинчалик бу ансамблда республиканинг машҳур хонандалари, тошкентлик мулла Тўйчи Тошмуҳаммедов, бухоролик Домла Ҳалим Ибодов, самарқандлик Ҳожи Абдурахмон Умаров, хоразмлик Матёқуб Ҳарратов, Сафо Муғанний, тошкентлик Назира Аҳмедова каби таниқли санъаткорлар ишлаган.

МУҲОКАМА

Йиллар давомида ансамбль ўсди, ижрочилик репертуари бойиди, халқ эътиборини қозонди. Тез фурсатда ансамбль Ўзбекистоннинг энг яхши мусиқий жамоалари сафидан ўрин олганлиги мусиқа шинавандаларига яхши маълум. 1936 йили ташкил топган Ўзбек давлат филармонияси (директори Муҳиддин Қори Ёқубов, мусиқа раҳбари Тўхтасин Жалилов) қошида 98 ижрочидан иборат «Этнографик унисон ансамбли», 30 ижрочидан иборат даторчи қизлар ансамллари тузилади. Ансамблда кўплаб моҳир созандалар, санъат усталари фаолият кўрсатадилар, жамоанинг кўп йиллик ижодий фаолияти эса ўзбек мусиқа санъатини янада ривожланишига, уни кенг кўламда тарғиб қилинишига самарали хизмат қилади. 1939 йилда эса найчи А.Исмоилов, А.Умрзоков ва чангчи Ф.Содиковлар Москвадв ўтказилган халқ чолғулари ижрочилари Бутуниттифоқ кўригида 2- даражали диплом билан тақдирланганлар. Шундан кейинги йилларда Ўзбекистон радиоси ва телевидениеси қошида кўплаб профессионал мусиқа жамоалари, вилоят ва туманларда, мактаблар, ўқув юртлар ва маданият уйларида ўнлаб, юзлаб чолғучилар

²С.Азизбоев. Анъанавий чолғу ансамбли. Мусиқа нашриёти. Тошкент 2009 йил. 6-бет.

³Н.Усмонова. “Мусиқа фидойисини хотирлаб” мақоласидан. Манзил: <https://uza.uz/posts/232661>

ансамбллари ташкил этилди ва бугунда фаолият юритиб келмоқда. Улар: Ўзбек телерадио компанияси қошида Ю.Ражабий номидаги мақомчилар ансамбли (раҳбари Абдуҳошим Исмоилов), М.Турғунбоева номидаги «Баҳор» халқ рақс ансамбли (раҳбари Маъмура Эргашева), филармония қошидаги «Шодлик» ашула ва рақс ансамбли (раҳбари Қодир Мўминов), «Тановар» ансамбли (раҳбари Юлдуз Исматова), «Лазги» ашула ва рақс ансамбли (раҳбари Раҳматжон Қурбонов), болалар «Булбулча» ансамбли (раҳбари Шермат Ёрматов), Авиасозлар маданият саройи қошидаги «Парвоз» ансамбли (раҳбари Шарип Жанайдаров), Хоразм вилояти Боғот туманидаги «Қалдирғоч» ансамбли (раҳбари Шермат Файзуллаев), Қорақалпоғистон филармонияси қошидаги «Айқулош» ансамбли, Бухоро вилоятидан «Зарафшон» ансамбли каби кўплаб ижодий жамоалар шулар жумласидандир.

ХУЛОСА

Ўзбекистоннинг мустақиллиги санъатни, жумладан мусиқа санъатини янада эркин ва кенг ривожланиши учун, миллий мусиқий кадрларимизни тиклаш учун барча имкониятларни яратиб берди. Бўлажак мусиқа ўқитувчиларимиз олдида турган асосий вазифалардан бири ансамбл машғулоти жараёнида санъат сирларини янада чуқур ўрганиш, ижрочилик маҳоратини пухта эгаллаш ва айни пайтда санъат орқали ўқувчи ёшларнинг дунёқарашлари ва маънавиятларини ўстириш, улар онгида миллий истиқлол ғоясини шакллантириш, ўз ватанини севувчи, унинг равнақи учун астойдил хизмат қилувчи кишилар қилиб тарбиялаш сир-асрорларини пухта ўзлаштиришдан иборатдир.

REFERENCES

1. И.Ақбаров. Мусиқа луғати. Тошкент 1986 йил. 7-бет.
2. Ш.Умаров. Мусиқа чолғуларини ўрганиш. Тошкент 2018. 9-бет.
3. Ш.Умаров. Мусиқа чолғуларини ўрганиш. Тошкент 2018. 7-бет.
4. С.Азизбоев. Анъанавий чолғу ансамбли. Мусиқа нашриёти. Тошкент 2009 йил. 6-бет.
5. Н.Усмонова. “Мусиқа фидойисини хотирлаб” мақоласидан. Манзил: <https://uza.uz/posts/232661>
6. Mannopov, S., Karimov, A., Qurbonova, B., & Dilobar, J. (2022, February). THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF MUSIC. In *Archive of Conferences* (pp. 49-52).
7. Karimov (2022). O'ZBEK MUMTOZ MUSIQASINING UMUMNAZARIY ASOSLARI. *Science and innovation*, 1 (C6), 317-322. doi: 10.5281/zenodo.7197976
8. I Rustamov, Ahmadjon Nurmuhamedjanov, & Ismoiljon Rustamov (2022). YOSHLARNING IJTIMOIIY FAOLLIGIDA MADANIYAT VA SAN'AT MUASSASALARIDAGI TO'GARAKLARNING O'RNI. *Science and innovation*, 1 (C2), 48-50. doi: 10.5281/zenodo.657842
9. Rustamov (2022). DOYRA CHOLG'USIDA IJROCHILIK MAHORATINI OSHIRISHDA QO'LLANILADIGAN MASHQLAR MOHIYATI. *Science and innovation*, 1 (B6), 456-460. doi: 10.5281/zenodo.7164885
10. Rustamov, I. (2022). The Place of Doira Instrument in Uzbek National Art. *Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences*, 5, 74-77
11. Madina Nasretdinova, Ismoil Rustamov, & Oybek Karimov (2022). MUSIQA SAN'ATINING HOZIRGI KUNDAGI O'RNI. *Scientific progress*, 3 (2), 841-845.

12. Исаков Улуғбек Тўхтасинович (2022). ЎЗБЕК МУСИҚА МАДАНИЯТИ РИВОЖЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ, МАНБАЛАРИ ҲАМДА УНИ ЎРГАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ. *Science and innovation*, 1 (1), 625-636. doi: 10.5281/zenodo.6529117
13. Исаков Улуғбек Тўхтасинович (2022). ЎЗБЕК МУСИҚА МАДАНИЯТИ РИВОЖЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ, МАНБАЛАРИ ҲАМДА УНИ ЎРГАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ. *Science and innovation*, 1 (1), 625-636. doi: 10.5281/zenodo.6529117
14. Murodova, D. (2021). Scientific And Theoretical Aspects of Musical Thinking. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 1 (1), 196-199.
15. D. Murodova (2022). ЯНГИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧИДА ЁШЛАРДА БАДИИЙ-ЭСТЕТИК БИЛИМ ВА КўНИКМАЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЗАРУРИЯТИ. *Science and innovation*, 1 (B6), 702-707. doi: 10.5281/zenodo.7187917
16. Durdona, M. (2021, May). ABOUT DUTOR AND HIS PERFORMANCE. In *Archive of Conferences* (Vol. 25, No. 1, pp. 29-31).
17. Nasritdinova, M., Nigora, M., & Murodova, D. (2022, February). UZBEK FOLK ART AND ITS PLACE IN PUBLIC LIFE. In *Archive of Conferences* (pp. 44-48).
18. Nasretidinova, M., Toshaliyev, D., & Murodova, D. R. Q. (2022). AN'ANAVIY IJROCHILIK SAN'ATINING HOZIRGI DAVR MUAMMOLARI. *Scientific progress*, 3(2), 846-850.
19. Murodova, D. (2021). THE CONCEPT OF MUSICAL THINKING AND ITS STAGES OF DEVELOPMENT. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(05), 245-250.
20. Nurmuhhammadovich, R. O., & Nurullaevna, N. M. (2021). Social And Spiritual Importance of Lessons of Musical Culture. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 2(2), 50-52.
21. Nasritdinova, M., & Khokimova, K. (2021, October). LANGUAGE IS THE MIRROR OF THE NATION. In *Archive of Conferences* (pp. 92-94).
22. Nurullayevna, N. M., & Muhlisa, T. (2021, December). SOME PROBLEMS AND SHORTCOMINGS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. In *Archive of Conferences* (pp. 61-62).
23. Nasretidinova, M., Isakov, U. B., & Orziboyev, R. (2022). XALQ IJODIYOTINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI. *Scientific progress*, 3(2), 851-856.
24. M. Nasritdinova (2022). ЎЗБЕКИСТОН ЖАМИЯТИНИНГ ЯНГИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧИДА ЁШЛАР БАДИИЙ-ЭСТЕТИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ОМИЛЛАРИ. *Science and innovation*, 1 (B6), 950-955. doi: 10.5281/zenodo.7195710
25. Nasritdinova, M. (2021). PEDAGOGICAL COMPONENTS AND STAGES OF HEALTH OF DEVELOP CHILDREN THROUGH MUSIC EDUCATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(05), 251-258.
26. Мадина Насритдинова (2022). МУСИҚА ТАЪЛИМИ ОРҚАЛИ РИВОЖЛАНИШИДА СОҒЛОМ БОЛАЛАРДАН ОРТДА ҚОЛГАН БОЛАЛАРНИ СОҒЛОМЛАШТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ

- ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ДОИР ТАЖРИБА-СИНОВ ИШЛАРИ НАТИЖАЛАРИ. *Science and innovation*, 1 (1), 538-549.
27. Jo'Rayev Xamidjon, & Madina Nasritdinova (2022). DOIRA CHOLG'USIDA IJRO MAHORATINI YUKSALTIRISH (BOLALAR MUSIQA VA SAN'AT MAKTABLARI MISOLIDA). *Science and innovation*, 1 (C2), 26-28. doi: 10.5281/zenodo.663646
28. Abdulhay Karimov Tursinovich, & Alijon Ergashev Abdullayevich. (2022). MILLIY-AN'ANAVIY MUSIQIY CHOLG'U SOZLARINING TASNIFI. *Archive of Conferences*, 245-248. Retrieved from <https://conferencepublication.com/index.php/aoc/article/view/2096>
29. SultonaliMannopov, AbdulhayKarimov, AbdusalomSoliev, UlugbekIsakov, TokhirShokirov, RustamOrziboev. (2021). Development of Uzbek National Singing Art during Independence. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 6845 –. Retrieved from <https://www.annalsofrscb.ro/index.php/journal/article/view/3280>
30. Нажметдинова Мавлуда Мамасодиковна (2022). ОММАВИЙ-МАДАНИЙ ТАДБИРЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *Science and innovation*, 1 (1), 892-903. doi: 10.5281/zenodo.653977
31. Rahmonov, U., Ergashev, A., Nazhmetdinova, M., & Usmonova, S. (2021, November). IN THE FORMATION OF THE SOCIO-SPIRITUAL THINKING OF YOUNG PEOPLE IN THE MUSICAL ART OF THE GREAT SCHOLARS OF THE EASTERN RENAISSANCE POSITION HELD. In *Archive of Conferences* (pp. 36-39).
32. Ulugbek Rahmonov Karimovich, Najmetdinova Mavluda Mamasodikovna, & Ergashev Alijon Abdullaevich. (2021). The Role and Importance of Music Clubs in The Leisure of Young People. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 2(2), 47–49. Retrieved from <https://zienjournals.com/index.php/jpip/article/view/257>
33. Najmetdinova, M., & Odinahon, S. (2021, October). HISTORY OF TRADITIONAL PERFORMING ARTS. In *Archive of Conferences* (pp. 89-91).
34. Нажметдинова, М. (2022). Общественно-культурные мероприятия теоретические основы. *Общество и инновации*, 3(3/S), 473–479. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss3/S-pp473-479>
35. M. Najmetdinova (2022). ОММАВИЙ-МАДАНИЙ ТАДБИРЛАРНИНГ ЁШЛАР МАЪНАВИЙ ДУНЁҚАРАШИНИ ЮКСАЛТИРИШДАГИ ЎРНИ. *Science and innovation*, 1 (B6), 282-287. doi: 10.5281/zenodo.7140354
36. Sharipova Odinakhon Shavkatjon Kizi, & Najmetdinova Maluda Mamasodikovna (2022). ЎЗБЕК МУСИҚА САНЪАТИ ВА МАДАНИЯТИ МАСАЛАЛАРИГА ДОИР. *Oriental Art and Culture*, 3 (1), 585-588.
37. Асқарова, М., Намозова, Д., Мадаминов, Н., & Алихонова, Д. (2020). PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PREPARING CHILDREN FOR SCHOOL. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(7), 402-407.
38. Nomozova, D. (2020). THE IMPORTANCE OF TEACHING VOCABULARY IN STAGES. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
39. Namozova, D. T. (2021). MUSIQA DARSLARIDA O'QUVCHILARNI KREATIVLIK HAMDA ERKIN TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNI TASHKIL ETISH. *Scientific progress*, 2(2), 1313-1315.

40. Namozova Dilorom, & Astanova Zumradxon Tohirovna (2022). BRAYL NOTA TIZIMINING MUSIQA TA'LIMIDAGI ILK QADAMLARI. *Science and innovation*, 1 (C2), 36-38. doi: 10.5281/zenodo.656980
41. Omadjon Rakhimov Nurmuhammadovich, Jamoldin Muydinov Sharobidinovich, Mahmudov Ismoiljon Isroilovich, & Usmanova Shoxista Shavkat qizi. (2022). UZBEK MUSIC HISTORICAL THE ROLE OF FOLKLORE CREATION IN DEVELOPMENT. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10 (3), 557-559. Retrieved from <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/1520>
42. Дилобар Жўрабоева (2022). ИМКОНИЯТИ ЧЕКЛАНГАН ЎҚУВЧИЛАРНИ ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ ОРҚАЛИ МУСИҚИЙ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИКПСИХОЛОГИК ҲУСУСИЯТЛАРИ. *Science and innovation*, 1 (C3), 19-23. doi: 10.5281/zenodo.6655382